

## **ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Реалізація стратегії та тактики нововведень можливі лише на основі інноваційної діяльності педагогічних працівників. Важливою складовою такої діяльності є креативна компетентність, оскільки її наявність сприяє ефективній науково-дослідницькій роботі, забезпечує систематичне вдосконалення змісту й методів навчання, уможливорює неперервне інформаційне самооновлення особистості, реалізує потенціал діагностики й аналізу навчально-пізнавальної діяльності.

Це ставить перед закладами освіти завдання створити такі умови розвитку креативної компетентності, які сприяли б формуванню та вдосконаленню в особистості здатності до інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності, потреби в самоосвіті, уміння реагувати на непередбачувані, змінні умови й можливість впливати на них.

З упровадженням до освітньої практики компетентнісного підходу проблема формування креативності стала ще більш актуальною. Якщо раніше креативність ідентифікували лише з талановитістю та обдарованістю, то нині це поняття розглядається набагато ширше. На сьогодні дослідники виокремлюють два поняття креативності відповідно до двох принципово різних тлумачень феномена творчості. Відповідно сформуванню й розвинути креативність можливо в кожній людині, якщо це зробити спеціальною метою навчання.

Поняття «креативна компетентність» запровадив Р. Епштейн і позначив ним готовність особистості адаптивно застосовувати отримані знання, самостійно оновлювати власну систему знань і прагнення до самовдосконалення. Дослідження феноменології креативності є, таким чином, важливим фактором успішної діяльності педагогічних працівників на всіх щаблях освіти. Також це виявляється продуктивним при доборі кадрів і розробці траєкторій професійного розвитку.

Базовими завданнями в дослідженні креативної компетентності є: по-перше, визначення критеріїв прояву креативності та творчого мислення в контексті зміни навчальних програм; по-друге, розробка рекомендацій щодо навчання й оцінювання креативності та творчого мислення.

Креативність є здатністю, яка актуалізується лише за умов забезпечення її засобами творчої діяльності. Креативності не лише можна, а й необхідно вчитися, оскільки вона є основою формування компетенцій поряд із необхідним набором конвергентних операцій. Рівень креативності, який виявляється в межах будь-якої предметної сфери, визначається як показник засвоєння творчих навичок і відображує високий рівень професійної педагогічної творчості.

Відповідно до теорії генеративності Р. Епштейна, творчий потенціал особистості є універсальним і, можливо, безмежним. Творче самовираження можливе для більшості людей, здатних до продуктивного функціонування. Але в нашій культурі продуктивне творче самовираження є вкрай рідкісним явищем. Це пов'язано з тим, що актуалізація креативності залежить від рівня сформованості певних компетенцій, якими володіють лише ті, хто, як правило, пручався соціалізації та традиційній формі присвоєння знань.

Компетентнісний підхід до розуміння креативності доповнює вже існуючі підходи, які, як правило, зосереджені на індивідуальних відмінностях, творчих стилях, рівнях творчості або соціально-психологічних детермінантах креативності. Р. Епштейн припустив, що креативність залежить від рівня сформованості однієї або декількох основних компетенцій. Дослідник виокремив чотири базові компетенції.

1) Збираюча компетенція характеризується тим, що поведінка «креативу» завжди змінюється в процесі людської життєдіяльності, саме тому «креатин» повинен мати здатність опановувати різні навички, які дозволяють залучати та зберігати у сфері свідомості нові ідеї. Збираючи нові ідеї, «креатин» підвищує свій творчий потенціал, якщо його пошукова активність стає постійною.

2) Проблемоутворююча компетенція базується на тому, що будь-які суб'єктивно нові форми поведінки є результатом взаємозв'язку між уже засвоєними формами та тими, які заперечують звичний спосіб життя. Конкуренція між новими і незвичними способами поведінки забезпечує основу для новацій. Однією з найпростіших реакцій на конкуренцію старого і нового є припинення підкріплення. Це призводить до того, що найбільш ефективна поведінка частіше відтворюється як симультанно, так і sukcesивно. Це зникнення, що викликане відродженням. Особистість може збільшити кількість нових ідей, поставивши себе до скрутною ситуації, у якій звичні способи вирішення проблеми не працюють. Коли пізнавальне ускладнення перетворюється на проблемну ситуацію, виникає продуктивний розумовий процес, основою якого є креативність.

3) Розширююча компетенція необхідна за обставин, коли для багатьох некреативів стандарти сприйняття ситуації та стратегія поведінки в процесі вирішення проблеми встановлюються заздалегідь, тому вони не володіють достатнім пізнавальним потенціалом при вирішенні нестандартних завдань. Таким чином, одним із способів виробляти більше новизни є віднайдення цікавої новинки. Це є та інформація та навички, що перебувають далеко за межами поточних сфер знання.

4) Поєднуюча компетенція формує продуктивну позицію особистості в ситуації одночасного впливу декількох незвичних подразників. Завдяки динамічній нерівновазі формується нова реакція. Таким чином, четвертим ядром креативної компетентності є оточення людини, соціальні чи фізіологічні подразники або їхнє незвичайне поєднання.

Недостатня сформованість однієї з компетенцій у структурі креативності призводить до депроблематизації мислення та зниження

креативності, виникнення почуття розчарування або переорієнтація з об'єкта творчості на його побічні продукти (гроші, слава тощо). Відповідно такий набір навичок утворює методи, які дозволяють людям упоратися з важкими ситуаціями. Не володіючи креативною компетентністю, особа не здатна до саморегуляції творчого процесу, що істотно знижує продуктивність або призводить до негативних соціальних і фізіологічних проявів.

Аналіз підходів до визначення креативної компетентності виявив, що деякі вчені розуміють її як: специфічну здатність, зумовлену наявністю й поєднанням різних особистісних якостей (А. Матюшкін, Л. Мітіна, А.Смірнов); здатність перетворювати, оновлювати наявний досвід (В. Дружинін, Б. Ломов, А. Карпов, Я. Пономарьов); інтегральну якість особистості, що об'єднує когнітивну й особистісну сфери (Д. Богоявленська, В. Дружинін, М. Кашапов, В. Шадріков); специфічну форму психічної активності, складне й багатовимірне явище, що володіє власною структурою (Т. Барішева, Е. Торренс). Також креативність ототожнюється з максимальним рівнем розвитку інтелектуальних здібностей (О. Дьяченко, Ж. Піаже, О. Тихомиров, М. Холодна).

З точки зору Ф. Шаріпова, поняття «креативність» означає рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, відносно стійку характеристику особистості. Для розведення цього поняття з терміном «творчість» доцільно користуватися двома характеристиками: суб'єктивною для позначення креативності та процесуально-результативною для позначення творчості. Іншими словами, креативність відноситься до якості особистості, а творчість – до процесу, в якому виявляється креативність.

На сьогодні існує безліч підходів до визначення природи креативності. Тому неможливо привести єдине узагальнююче визначення, яке задовольнило б усіх дослідників. Деякі визначення креативності були сформульовані в термінах продукту, результату діяльності; інші – у термінах процесу, особистісних властивостей або необхідних зовнішніх умов. Одні автори підкреслюють, що термін «креативний» дотичне лише до спеціальних видів здібностей, які рідко зустрічаються, у той час як інші вважають, що цей термін означає загальну креативну здатність, якою певною мірою володіють усі здорові індивіди.

Аналізуючи креативні здібності педагогічних працівників, вітчизняні вчені (Н. Білик, О. Вишневський, В. Ільїн, В. Кремень, Л. Корецька,

В. Левенець, Л. Левчук, М. Ліпін, А. Маркова, О. Шамрай) відзначають високу роль інтуїції в науковій творчості, як результат розумової діяльності, що дозволяє скоротити шлях пізнання на основі швидкого логічно неусвідомлюваного розуміння ситуації та знаходження правильного рішення. У науковій творчості інтуїція допомагає народженню гіпотез, здатності бачити проблему, її обрії, установлювати зв'язки з іншими проблемами, формулювати гіпотези, знаходити критерії виміру досліджуваних явищ, описувати й синтезувати наукові факти, знаходити їм місце в теорії.

Традиційно креативність розглядають у структурі педагогічного мислення так, як творчість, що необхідна педагогу для вирішення оперативних педагогічних задач, пов'язаних із виникненням непередбачених ситуацій та для виконання конструктивно-проективних дій. Багато вчених відзначають творчий характер педагогічної діяльності та педагогічного мислення (Д. Вількеєв,

М. Кашапов, Т. Кісельова, О. Корнєєва, Ю. Корнілова, О. Ракитська, В. Сластенін та інші).

За цією схемою креативність розуміється як творчі можливості, здібності освітянина, які проявляються в мисленні. Таким чином, креативність наявна лише на надситуативному рівні становлення педагогічного мислення. В осіб, які мислять ситуативно, креативність відсутня. Основними ж механізмами педагогічного мислення є: аналіз педагогічної ситуації; механізм професійної ідентифікації; механізм переходу із ситуативного рівня професійного мислення на надситуативний і механізм творчої рефлексії.

Ефективність професійної та особистісної самореалізації, самовдосконалення залежить від формування та змін у ціннісній структурі особистості. Оскільки особистісні цінності мають тенденцію змінюватися під дією різних обставин, сформоване ставлення до власної професії спрямовує людину до активного особистісно-професійного розвитку, творчого пошуку, процесу формування особистості, зорієнтованої на високі професійні досягнення. Саме в цьому аспекті педагогіка спирається на знання з акмеології.

Креативність, таким чином, передбачає вміння створювати, проектувати нові зв'язки, властивості, відносини шляхом актуалізації, розкриття потенційних можливостей, ресурсів живої системи. Інакше кажучи, креативність – це конструювання ідей у процесі самоорганізації мислення.

Креативна компетентність особистості – це система знань, креативних умінь, навичок, і здібностей, а також особистісних якостей, цінностей, необхідних для професійної творчості та самовдосконалення. Базовими якостями креативної особистості є: здатність до творчості; здатність до вирішення проблемних завдань; винахідливість; гнучкість і критичність розуму; професійна інтуїція; самобутність і впевненість у собі; здатність ставити й вирішувати нестандартні завдання; здатність до аналізу, синтезу та комбінування; здатність до переносу досвіду, передбачення; позитивне мислення; асоціативність, уява, відчуття новизни; емпатійність; вміння бачити знайоме в незнайомому; подолання стереотипів; схильність до ризику та прагнення свободи.

Розвиткові креативної особистості в процесі інноваційного оновлення освіти сприяє: пошук нестандартних прийомів вирішення конкретних завдань і аргументів для доказу своєї точки зору; розвиток критичного мислення; створення ситуацій, що містять внутрішню колізію та вимагають

прийняття творчих рішень; використання активних методів навчання; рефлексія власної діяльності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Аكوпова М. А. Проблема актуализации инновационного (творческого) мышления в системе постдипломного образования / М. А. Аكوпова, Н. Г. Ферсман // Науч.-технич. ведомости СПб государственного политехнического университета.–2010.– № 105.– С. 148–152.
2. Бернштейн М.С. Психология научного творчества / М. С. Бернштейн // Вопросы психологии. – 2005. – № 3. – С.35-38.
3. Библер В. С. Мышление как творчество / В. С. Библер // Введение в логику мысленного диалога. – М., 2005. – 264 с.
4. Дорфман Л. Я. Основные направления исследований креативности в науке и искусстве / Л. Я. Дорфман, Г. В. Ковалева // Вопросы психологии. – 2009. – № 2. – С. 54-56.